

Berkesi Sándor

Ádám Jenő, a néptanító

120 éve született a „magyar módszer” kidolgozója

*„Ha visszaemlékszem a nyolc évtizedet meghaladó időre, amit éltem,
azt egyetlen egyenes vonallal tudnám összekötni a mai napig...
Az a vonal elég feszes, nem is engedett soha. És meg lehet pendíteni,
és zúg, mint egy húr. Ez a vonal a pedagógia, a tanítás.
Tanítónak születtem, és tanítónak maradtam meg mind a mai napig.”¹*

Ezekkel a szavakkal foglalta össze élete lényegét 1978-ben Ádám Jenő. Születésének (1896. december 13.) kerek évfordulóján méltó feladat emlékeznünk rá, annál is inkább, mivel sem életében, sem halála után nem kapta meg a neki kijáró elismertséget.

Ki is volt ő? Szokolay Sándor tette fel a kérdést: „Hol vannak ma a Láng-Lelkű emberek? ... Nyomuk veszett! Ádám Jenő minden minőségében mozgósító, lelkesítő, sodró lendületű, ellenállhatatlan apostola volt Nemzetünknek! Karnagyként, zeneakadémiai tanárként, zeneszerzőként, tankönyvíróként, elragadó előadóként, a magyar népdal éneklésének Újraélesztőjeként – a Zene Titkainak nagy Feltárójaként –, mindig és mindenkor ránk szórta aranyát, s erre az elárvult magyar népre! A zenét szavai nem csak felidéztek, de hatalmas képzetkeltő erővel JELENÍTETTÉK is... Fület-nyitó, szemet-nyitó, szívet-nyitó nevelőnk volt.”²

Majd’ mindenki Kodály-módszernek nevezi azt a speciálisan magyar iskolai énektanítási szisztémát, amelynek csodájára jár a világ. Kodály szülővárosában, Kecskeméten évtizedek óta folytatja messze sugárzó misszióját a róla elnevezett zenepedagógiai intézet, amelynek a világ minden részéből érkezett zenepedagógusai hazatérve továbbadják az énekes formában, a saját népzenejük és a relatív szolmizáció felhasználásával felépített módszert. Ennek részletes kidolgozása a Mester inspirációja nyomán Ádám Jenő nevéhez fűződik. Kodály maga is tiltakozott az elnevezés ellen, ötlete a „Hungarian system” volt.

¹ Balás Endre: *Én ültettem a cédrusfát. Ádám Jenő élete, munkássága*. Szigetszentmiklós. Ádám Jenő Alapítvány, 1996. 3.

² Szokolay Sándor bevezető írásából: az Ádám Jenő II. Nemzetközi és Országos Dalverseny prospektusából (Szolnok, 1996. V. 24–27).

Ádám Jenő szinte regénybe illő életrajzának epizódjai különleges hitről, lelki-erőről tanúskodnak. 1896-ban született Szigetszentmiklóson. A boldog gyermekkor és a kisiskolás évek után a budai Tanítóképzőben szerez magyar-német-történelem szakos oklevelet. Behívják katonának, s a háború az orosz frontra sodorja. Megtanul oroszul, Tatárszokban zeneiskolát alapít, kórust, zenekart, színtársulatot szervez, lefordítja oroszra a János vitézt. Fogolytársával, Berecz Ottóval, Razdolnojában 1917-ben vad diófából ötöktávos rövid zongorát készítenek, melynek hazaszállítását elvállalta a Habarovszkban székelő svéd konzul. A hangszert a városba beözönlő kozákok baltával darabokra törték. Berecz Ottó, aki a tábori istentiszteleteken a kántori szolgálatokat is ellátta, három hónap alatt ágydeszkából és ócskapiacra beszerezhető alkatrészekből hordozható harmóniumot készített, amelyet összecsuksva, meneküléskor futva magukkal tudtak vinni. Mindketten túléltek a háborút, viszontagságos úton hazatértek, a harmóniumot is sikerült hazajuttatniuk. Egy Berecz Ottó által készített hiteles másolat megtekinthető a hajdúszoboszlói városi múzeumban. Később a kapcsolatot itthon is megmaradt közöttük.

A következő emlékező levél dátuma 1958. december 29.

„Átmelegedett szívvel, a csodaként ködlő múltba bolyongó lélekkel idézgetem Berecz Ottó, Édes Bátyám magakészítette aranyos emlékű zongorácskáját, amelyen az ő jóvoltából játszogattam 1917–18-as esztendőök razdolnojei hadifogsága legendássá vált nyomorúságának idején, annyiszor álmodhattam bele magam az önfeledt muzsikálás áldott gyönyörűségébe. Elsuhant 40 év. Kezem alatt zengett, dalolt Bösendorfer, Blüthner, Steinway és annyi más. De dicsekedhet csak egy is azzal, hogy egy 21 éves ifjú rajongó, tiszta szerelme úgy ölelte volna lelkére, ahogy – őt!

Ádám Jenő”³

Élete korábbi szakaszában, 1921-ben, elhatározta, hogy a Zeneakadémia zene-szerzés tanszakára jelentkezik. Első találkozására Kodálllyal így emlékezett vissza:

„Már két és fél órája várok. Nyüzsögtek az élmények bennem. Külsőm miatt is szorongtam. Az a ruha volt rajtam, amit ronggyá nyűtt katonaruhám helyett a habarovszki ócskapiacra vettem. Szinte elzsibbadtam a kavargó emlékektől, amikor váratlanul nyílt az ajtó, s kilépett Kodály. Sohase láttam, még képről sem, mégis megismertem.

Nem nézett rám, de éreztem, hogy meglátott. Ment egyenesen a tanári szoba felé. Most már nyugtalan lettem; „egy életem egy halálom” – rányitottam. Ott állt a szoba közepén. Bal kezében pohárként a termosz kupakja, jobbával egy darabka kekszet roppantott el fogai között. (...)

³ Ádám Jenő egykori szibériai hadifogolytársának, Berecz Ottónak írt levele. (Kézirat Berecz Csaba hagyatékából.)

A tanáriból kijött, s a terembe lépve intett, hogy kövessem. Egyenesen az ablakhoz ment, s hosszan nézett le az utcára. Én meg őt néztem. 39 éves, feltűnően sovány ember volt, gyér, vörösbarna, rövidre nyírt szakáll övezte beesett, sápadt arcát. Tekintete inkább szomorú volt, sem mint borús. (...)

Hirtelen megfordult, a zongorához ült. A kiadós halláspróba után zavartan vettem elő szerzeményeimet, javarészt zongorakíséretes dalokat. Egyet a zongorára tett, s intett, hogy adjam elő. Míg én énekeltem, közben a többit nézegette. Ismét hosszú, szótlan percek következtek. Akik ismerték őt, bizonyára emlékeznek ezekre a feszült, kínos „generálpauzákra”. Végül odavetette: „Pénteken kettőkor!” – és hirtelen távozott. Két szó mindössze.”⁴

Kodály sokat emlegetett híres zeneszerző osztályából Ádám Jenő mellett sok, később jelentőssé vált zenész, egyházzenesz került ki: Kertész Gyula, Bárdos Lajos, Kerényi György, Doráti Antal, Horusitzky Zoltán és mások. A fiatal zeneszerzők friss, új műveit és természetesen a Mestert kemény támadások, rosszindulatú kritikák érték. 1925-ben a Budapesti Hírlapban *Tizenhárom fiatal zeneszerző* címmel Kodály frappáns választ adott az igaztalan vádakra: „Magunkévá kell tennünk a nyugat-európai zenei hagyomány minden értékét. Nekünk azonban nemcsak európai, hanem egyben magyar zenészeket kell nevelnünk... Csak az európai és a magyar hagyomány egybeolvasztása hozhat létre olyan eredményt, amely a magyarság számára is jelent valamit. Nem akarunk idegen zenekultúrát majmolni. Megvan nekünk a magunk mondanivalója, a világ kezd már ránk figyelni. A magyar zenét nem mi találtuk ki. Megvan az már ezer éve. Mi csak ápolni, őrizni akarjuk a régi kincset, és ha olykor megadatik nekünk, gyarapítani.”⁵

A felsőfokú tanulóévek után a következő állomás Lichtenberg Emil legendás hírű oratórium-kórusa, ahol korrepetitorként és helyettes karnagyként tevékenykedett. Később folytatójává, kiteljesítőjévé vált ennek az áldásos kezdeményezésnek. 1933-ban Baselben Felix Weingartnernél karmesterként mesterdiplomát szerz. Mindezeket nevesebb fővárosi kórusok, de leginkább a Zeneakadémia diákénekkarának élén kamatoztatja. Purcell, Bach, Händel, Haydn nagyszabású oratórikus művei szólnak meg a keze alatt, és ezeket a korabeli kritika is lelkesen üdvözli. Tóth Aladár írja 1934-ben:

„Händel *Te Deuma* Ádám Jenő ragyogó karmesteri vezetésével főiskolánk növendékegyüttesének egyik legszebb, legkomolyabb teljesítménye volt. Nem dicsérhetjük eléggé azt a lelkes pedagógiai munkát, mellyel Ádám az intézet énekkarát rövid idő alatt igen előkelő színvonalra tudta emelni. Friss, forró, lüktető élet

⁴ Balás Endre: *Én ültettem a cédrusfát: Ádám Jenő élete, munkássága*. Szigetszentmiklós, Ádám Jenő Alapítvány, 1996. 15.

⁵ Kodály Zoltán: *Tizenhárom fiatal zeneszerző* (Székely Miklós: *Ádám Jenő élete és munkássága*). Püski, Budapest, 2000. 87.

áradt minden taktusból, és akik itt Händel zenéjét megszólaltatták, azok valóban benne is éltek ebben a fölséges muzsikában.”⁶

Kodály 60. születésnapját a Zeneakadémia a Székelyfonó koncertszerű bemutatásával ünnepelte. A karmester Ádám Jenő a felkészülés idején szakmai kérdésekkel gyakran kereste fel a szerzőt, aki egy ízben kemény hangon szólt rá: *„Hagyja abba ezt a steril ünneplést! Írja meg végre az iskolai énektanítás módszerét!”* A felszólításnak engedni kellett. Galyatetőn hathetes termékeny munkálkodás gyümölcseként megszületett a *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján* című, máig is alapvető fontosságú könyv, és a *SZÓ-MI éneklészetek*, melyeknek borítójára a sajátja elé Kodály nevét illesztette. A nyolc osztályos általános iskola mindegyik osztálya számára énekkönyvet készített, amelyeket hamarosan bezúztak! Ennek ellenére e könyvek tartalma és lelkesége mindmáig meghatározójává lett iskolai énektanításunknak. A reprint kiadás fél évszázaddal a bezúzás után Szabó Helga gondos és alapos munkálkodása nyomán születhetett meg.

Kodály vajon miért Ádám Jenőben látta a módszer kidolgozásának garanciáját? Jól tudta, hogy jeles tanítványa minden iskolatípusban tanított, rendelkezett az énektanítás legmagasabb szintű elméleti és gyakorlati tudásával. Később Ádám így emlékszik vissza az *Egy világsiker kurta története* című írásában: „Nos, mit írtam? Újat? Nem! Ez az újság inkább óság. Ezzel a módszerrel már ezer éve egy olasz szerzetes taníttatta kispapjait kottából kántálni. Sok utódja volt, főként a múlt században; köztük magyar is akadt. Mindenhonnan a legjavát, a leghasznosabbját vettem át, de ami a fő, a legfontosabb, a tanítás minden mozzanatát a magyar zene lelkének húrjára hangoltam. Valamelyest azért adtam hozzá a magam sokévi gyakorlatából is.”⁷

Szolgálati idejének lejártával, ereje teljében Ádámot nyugdíjazzák. Erről évek múlva a szerzőhöz intézett levélben így nyilatkozik: „Éppen 1960-ban adta ki az obsitomat egy (Meruk nevű) minisztériumbéli rangos egyed, azzal zárva a vitát, hogy – lássa be végre, hogy nem alkalmas az ifjúság nevelésére! – Félreálltam ... nem pöröltem ... letöröltem.”⁸

Ádám Jenő itthon és külföldön, elsősorban magyar gyülekezetekben, lelkesítő előadásaival igyekezett a zsolnárt, a magyar dicséretet, a magyar népdalt népszerűsíteni, ihletetten hangzó életre kelteni. Mint a magyar zene követe 36 országban, 261 nagyobb városban tartott ismertetőt, bemutatót. Útjai során eljutott egyebek mellett Izlandra, a Hawaii-szigetekre, Észak Amerikába, Brazíliába, Argentínába, Venezuelába is. Washingtonban Bertalan Imre lelkipásztoréknál járva sok értékes kottájára, kéziratára találtam.

⁶ Tóth Aladár kritikájából (u. ott, 88.).

⁷ *Élet és irodalom*, 1971. január 16.

⁸ Ádám Jenő levele a szerzőhöz (Budapest, 1980. március 12., kézirat).

1955-ben Érdemes Művész kitüntetést, 1957-ben Kossuth-díjat kapott. 1979-ben szülőfaluja, Szigetszentmiklós emlékházat állított, amely Vöő Imre kitartó, alapos munkája eredményeként hűségesen gyűjti és őrzi a gazdag életmű dokumentumait.

Külön említést érdemel Ádám Jenő kapcsolata Debrecennel. Czövek Lajos karnagy 1954–55-ben hat debreceni előadásra hívta meg. A hallgatóságát ekkor is magával ragadó előadót a városban sokáig emlegették. Az előadásokat a Czövek Lajos vezette Maróthi-kórus éneklése illusztrálta. 1972-ben a Nagytemplomban nagyszabású nemzetközi egyházi ünnepség keretében adtuk elő Kodály *Psalmus Hungaricus*-át, amelyet Ádám Jenő meghallgatott. A Kántus tőle kapta máig legszebb méltatását:

„Számon tartjuk-e még, hogy a magyar műzene kertjének gyümölcstermő fái a református kollégiumokban borultak virágba? Gondolunk-e rá, hogy a legelső nagy kertésszel, Debrecen ajándékozott meg Maróthi György matematikus és zenészprofesszor személyében? Mert ő a magyar zenepedagógia és zeneelmélet első, legrégebb mestere. Világhíressé vált kórusművészetünk magvát ő vetette el. Jó nekünk erre emlékeznünk, midőn az ősi Kollégium megújításának hálaadó ünnepségén az ifjúság lelkéből felzendült minden idők legmagasztosabb magyar zeneműve, Kodály Zoltán és Kecskeméti Vég Mihály 55. zsoltára, a *Psalmus Hungaricus*. Nem számoljuk már, hogy e nemzeti létünk oly sok külső és belső válságaiban fogant remekműnek hány ország és város előadói és hallgatósága élte át lélektisztító viharát, egetverő panaszát, felemelő vigasztalását, katharizisát. Az Ért befutott az Óceánba!...

Megújhodott, ódon falak között nemes hagyományokhoz hű ifjúság! Ujjong a lélek. Múltat és jövőt átívelő reménységben érdemes volt mind e fogadkozás, mind a fohászkodás és fáradozás – értünk! Ők e sikerben is a jövő elkötelezettei, zengő igével, a zsoltáros szavával válaszoltak:

Az igazakat te mind megtartod...”⁹

1979 nyarán a már nagyon nehezen mozgó, de lelkileg-szellemileg erőteljes duzzadó professzort elhívtam Debrecenbe. A Református Kollégium dísztermét nagy várakozással töltötték meg a kántorképző tanfolyam előadói és hallgatói. Körben a falakon a magyar fejedelmek, reformátorok, történelmünk, egyháztörténetünk nagyjainak tekintete, s előttünk Ádám Jenő lobogó egyénisége süt ránk. Megáll a levegő. Rövid csend után az előadó kérésére halkán és lassan elénekeljük Huszár Gál történelmi énekét: „*Uram, Isten siess Minket megsegíteni, Ily nagy szükségünkben, Krisztus Jézusért, Mi Urunkért, És Megváltónkért!*” A dicsőretnek azóta sem éreztem soha azt a „mágneses erőterét”, melyet ott és akkor. S az előadás nyomán kinyíltak az idő, a tér és a lélek koordinátái:

⁹ „Zengő Ige a debreceni Nagytemplomban”. *Reformátusok Lapja*, XVI. évfolyam, 41. szám. 1972. október 8.

„Török világ! Nekiiramodik képzeletünk. 1526: Mohács. Rá 15 évre Buda vesztése. A háromfelé tépett országon két magyar király meg a török császár huzakodik. A hadakozással járó minden nyomorúság özöne: várháborúk, tusakodás, rombolás, szerződészegés, ármánykodás; vallási villongások, jogtiprás, börtön, bitó; urak féktelenkedése, szegények betyárkodása, fosztogatás, rablás, harácsok, százezrek elhurcolása, prédáló zsoldosok, hamis pénz, járvány, ínség, éhhalál! ... hogy lehetett élni ilyen korban!? Lehetett! Nemzeti sugallat szavára. Megmaradni. Életben maradni! A török járás és német dulás e közel két századában egy nép lett nemzetté!

Mi tette ezt? Mint mindenkor elsőrenden valami nagy lelkesítő eszme. Akkor? A Reformáció. – Tettekre hevített. Mert a dátum: 1541 jelképes, kettős jelentőségű. Ekkor került Buda vár török kézre, s ugyanez évben a Sylvester fordította Biblia: magyar kézbe. Nemzeti nyelv; bevehetetlen vár...”¹⁰

1982. május 27-én a Farkasréti temetőben, Szokolay Sándor búcsúztatta a debreceni Kántus zoltáréneklése mellett. Elénekeltek Ádám Jenő 8. és Kodály Zoltán 121. genfi zoltárát.

Figyelmezzünk Ádám Jenő üzenetére, amelyet minden magyar módszer szerint tanító zenepedagógusnak küldött, és amelyet egyszersmind az utókor lelkiismeretére kívánt helyezni. Az általa kidolgozott világhíressé lett *Magyar módszer* csakis ezzel a lelkeséggel képes betölteni egyént, közösséget, nemzetet erősítő, nevelő misszióját. Ha a konkrét zenei tartalomtól elvonatkoztatunk, az alábbi Ádám Jenő-i (zene)pedagógiai filozófiának minden pedagógus ars poeticájának kellene lennie.

„A zeneművészetben különleges nevelő erő rejlik. Élni kell vele és tudni: hogyan! – Hogy mit ér e munka? Aranylón fénylik róla Kodály minden szava. Meghagyta, mi a teendő; Követni kell! – A zenére hangolt tanító legtöbbje kitűnő nevelő. A zenetanítás elemi szintről a legmagasabb fokig: nevelés! Ez a szellem sohasem húzódhat a módszeres simli merev rácsai mögé. Mert bár lapról olvasni hasznos dolog, ám a hangok között lélekre lelteni az, ami érdemes. A módszer merev öncélúságának elrettentő példáit láttam nálunk is, másutt is.

A lelkes iskolai munka, a hangszeres képzés nemcsak élményben, még technikájában is nevel. A billentés százféle színe, a vonókezelés finomsága, a fűvás módolgatása, az énekszó költői árnyalása nemcsak kifelé virtuozitás, hanem befelé munkáló virtuális formáló erő is. E munkában minél szélesebb kört magunkhoz ölelni, ez az elsődleges feladatunk. Ehhez tanító kell. – Hát még olyan, aki tanítót nevel!

Elméletieskedő filozofálásban manapság igencsak bővelkedünk. Többet ér az egészséges, céltudatos gyakorlati szellem. A sugárzó szeretet. A szakmában az

¹⁰ Ádám Jenő előadása a Debreceni Református Kollégium dísztermében, 1979 júliusában (lejegyzés hangfelvételtől).

első szó azé, aki hivatásának tudatában következetes, őrzi függetlenségét, személyében példamutató. Olyan nevelő, akinek nemcsak több megbecsülésre van jussa, aki joggal vár bizalmat, hogy munkájában saját hite erősödjék. – Pedagógiai optimizmus? Az! Kell, hogy az legyen. A legnagyobb munkáról van szó, melynek tartalma és célja: az emberebb ember.”¹¹

¹¹ „Üzenet az USA-beli zenepedagógus kollegáimnak”. *Módszertani lapok*, Ének-zene III. évfolyam, 3. szám, 1997. március.